

PRAWA UCZNIA W SZKOLE

**Przestrzeganie wybranych praw ucznia
na podstawie badań przeprowadzonych w szkołach
województwa dolnośląskiego**

**Opracowanie:
st. wiz. Janina Jakubowska
st. wiz. Danuta Nowak**

Wrocław - marzec 2006r.

SPIS TREŚCI

Wstęp.

- I. Dobór próby.
- II. Analiza wyników badań.
  - 1. Znajomość, rozumienie i przestrzeganie praw ucznia.
  - 2. Przestrzeganie prawa do wolności od poniżającego traktowania i karania.
  - 3. Przestrzeganie prawa do prywatności.
  - 4. Przestrzeganie prawa do informacji.
  - 5. Przestrzeganie prawa do wyrażania opinii.
  - 6. Prawa a obowiązki uczniów.
- III. Podsumowanie.
- IV. Załączniki.

WSTĘP

Prezentowany raport powstał w ramach ogólnopolskiego programu badań nad upowszechnieniem i przestrzeganiem praw ucznia w polskich szkołach. Projekt badań „Rzecznik praw ucznia”, został zainicjowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, zaś jego realizację powierzono Pracowni Edukacji Obywatelskiej i Europejskiej Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie. Głównym autorem projektu badań jest dr Michał Kowalski z Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego wraz z grupą wizytatorów odpowiedzialnych za przestrzeganie praw ucznia na terenie wszystkich kuratoriów oświaty. Wizytatorzy ci podjęli się bezpośredniej realizacji badań w poszczególnych województwach (Kuratoriach Oświaty).

Bezpośrednią realizację badań na terenie województwa dolnośląskiego koordynowały wizytatorki Kuratorium Oświaty we Wrocławiu: Danuta Nowak i Janina Jakubowska, które opracowały wyniki badań i sporządziły prezentowany raport. Badania w losowo wybranych szkołach przeprowadzili wizytatorzy sprawujący nad nimi nadzór pedagogiczny. Na podstawie materiału badawczego z poszczególnych województw powstał raport ogólnopolski.

Projekt badań został opracowany w ramach szkoleń odbywających się w pierwszej połowie 2005 roku w ośrodku CODN w Sulejówku. W szkoleniach tych uczestniczyło po dwóch wizytatorów, przedstawicieli wszystkich wojewódzkich kuratorów oświaty, pełniących funkcje koordynatorów nadzoru nad przestrzegania praw dziecka i praw ucznia w szkołach i placówkach oświatowych. W szkoleniach tych brali udział przedstawiciele Ministerstwa Edukacji Narodowej i Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz pracownicy Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Szkolenia te, jak i problematyka planowanych badań była kontynuacją programów realizowanych od roku 2000 przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, we współpracy z Kuratoriami Oświaty.

Pierwsze spotkanie w ramach cyklu szkoleń związanych z realizacją programu badań „Rzecznik praw ucznia” zostało zorganizowane na początku 2005 roku. Celem spotkania było ustalenie głównych zarysów planowanych badań. Zakres planowanych badań nad przestrzeganiem praw ucznia ujęto w czterech obszarach problemowych:

- przestrzegania prawa do informacji;
- przestrzegania prawa do prywatności;
- przestrzegania prawa do wyrażania opinii;
- przestrzegania wolności od poniżającego traktowania.

Choć zagadnienia te nie wyczerpują problematyki praw ucznia w szkole, po wielogodzinnych dyskusjach uznano, iż właśnie analiza zagadnień związanych z tymi czterema obszarami pozwoli na formułowanie wniosków dotyczących przestrzegania praw ucznia w szkole. Ustalono także, iż główne pytania badawcze dotyczyć będą następujących kwestii:

- Jak upowszechniane są prawa ucznia w obrębie określonych, czterech obszarów badawczych?
- Jak egzekwowane są prawa ucznia w obrębie tych czterech obszarów?

Kolejne spotkania były poświęcone na opracowanie narzędzi badawczych pozwalających odpowiedzieć na powyższe pytania oraz na ustalenia dotyczące planowanych procedur badawczych. Ustalono, iż badania te zostaną przeprowadzone przy wykorzystaniu kwestionariuszy badawczych, zaś odpowiedzi zbierane będą wśród trzech grup respondentów: uczniów różnych typów szkół, pracowników szkoły (rady pedagogicznej), oraz wśród rodziców uczniów. Wybór kwestionariusza, jako techniki gromadzenia danych, był wynikiem kompromisu między założeniami metodologicznymi, a możliwościami technicznymi przeprowadzenia planowanych badań. Z przyczyn technicznych zrezygnowano z pogłębionych studiów przypadku, w których obiektem badania byłyby poszczególne placówki oświatowe. Zrezygnowano także, z przeprowadzenia badań w oparciu o analizę dokumentów szkoły, przyjmując, iż zasadnicze zainteresowania badawcze powinny koncentrować się wokół praktyki przestrzegania praw ucznia w szkole, a nie wokół formalnych założeń sformułowanych w dokumentach. Analiza informacji zgromadzonych przy wykorzystaniu badań kwestionariuszowych, uwzględniających trzy grupy respondentów, była uzasadniona merytorycznie. Metoda ta pozwalała bowiem na zgromadzenie opinii poszczególnych aktorów społecznych na temat przestrzegania praw ucznia, zaś wykorzystanie w kwestionariuszach stosunkowo licznych pytań otwartych pozwoliło także na zdobycie informacji o zasadach interpretacji zgromadzonych materiałów empirycznych. Konstrukcja każdego z trzech typów kwestionariuszy była podobna – uwzględniała różnego typu pytania dotyczące każdego z czterech obszarów badawczych. Projekt kwestionariuszy został skonsultowany z przedstawicielami MEN oraz Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Zgodnie z sugestią pracowników MEN do kwestionariuszy została dołączona grupa pytań wiążąca problematykę praw ucznia z jego obowiązkami. Ponadto, niezależnie od ustalonej problematyki badawczej, w trzech typach kwestionariuszy zawarte zostały pytania dotyczące rozumienia pojęcia „praw ucznia”. Tak więc, w ostatecznej wersji badania te objęły sześć

obszarów badawczych, zamiast czterech zakładanych na wstępnym etapie projektowania badań.

Zakres planowanego przedsięwzięcia zakładał udział następujących typów szkół na terenie każdego z województw:

- 5 szkół podstawowych
- 5 gimnazjów
- 5 liceów ogólnokształcących
- 5 innych szkół ponadgimnazjalnych

W poszczególnych kategoriach, szkoły objęte badaniem zostały dobrane przez wizytatorów w sposób losowy według procedury przygotowanej w trakcie szkoleń. Założono, iż w poszczególnych szkołach badaniem zostaną objęci uczniowie z dwóch ostatnich klas. Dodatkowo założono, że efektem przeprowadzonych badań będzie otrzymanie około 500 kwestionariuszy z odpowiedziami uczniów, minimum 60 kwestionariuszy z odpowiedziami członków rady pedagogicznej oraz minimum 60 kwestionariuszy z odpowiedziami rodziców uczniów. Badania te zostały zrealizowane w pierwszych miesiącach roku szkolnego 2005/2006.

Zakładane liczebności wydają się być niewielkie, zarówno w odniesieniu do liczby placówek oświatowych na terenie województw, jak i w odniesieniu do wagi problemu badawczego. Jednakże trzeba mieć na uwadze, że przeprowadzone badania są pierwszym krokiem w rozpoznaniu stanu przestrzegania praw ucznia. Jednym z założeń całego programu badawczego było wypracowanie narzędzi badawczych możliwych do wykorzystania przez pracowników nadzoru pedagogicznego w systematycznych (powtarzalnych i porównywalnych) badaniach tej problematyki. Jak wynika z analizy zgromadzonych materiałów, przygotowane w trakcie szkoleń narzędzia badawcze – kwestionariusze dla trzech grup respondentów – „sprawdziły się” i mogą być wykorzystywane w kolejnych badaniach dotyczących tej problematyki.

Kolejnym etapem pracy w ramach realizacji programu badań było opracowanie narzędzi do analizy zgromadzonych materiałów. Przygotowane zostały matryce do kodowania odpowiedzi respondentów, umożliwiające operowanie stosunkowo licznymi bazami danych. Analiza zgromadzonych w trakcie badań informacji została przeprowadzona w listopadzie i grudniu 2005 roku, tak więc informacje o przestrzeganiu praw ucznia

są bardzo aktualne. Trzeba podkreślić duże tempo prowadzonych prac badawczych i analitycznych.

Na zakończenie należy dodać, że w prezentowanym raporcie omawiane są wyniki badań przeprowadzone na terenie województwa dolnośląskiego oraz, że prezentowany raport nie jest „zamknięciem” prowadzonych badań, a jedynie pewnym etapem gromadzenia wiedzy na temat przestrzegania praw ucznia w polskich szkołach. Dane zgromadzone na terenie poszczególnych województw posłużą przede wszystkim do przygotowania raportu ogólnopolskiego. Mamy także nadzieję, iż materiały, narzędzia i procedury badawcze opracowane w trakcie realizacji tego programu badawczego przyczynią się do wzrostu świadomości znaczenia praw człowieka i związanych z nimi praw ucznia w polskich szkołach.

Warto również podkreślić, iż materiał badawczy, będący podstawą powstania niniejszego raportu, stanowi również bazę dla opracowania raportu ogólnopolskiego.

W tym miejscu pragniemy podziękować za fachowe wsparcie Panu dr Michałowi Kowalskiemu i Panu dr Mikołajowi Jasińskiemu - pracownikom naukowym Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego.

I. DOBÓR PRÓBY

Typując uczniów do ankietowania zastosowano próbę losową. Natomiast próba rodziców i nauczycieli nie w pełni spełniała warunki losowości. Zaproponowano, aby wśród nauczycieli objętych badaniem znaleźli się: opiekun samorządu uczniowskiego lub rzecznik praw ucznia, pedagog, bądź psycholog szkolny oraz nauczyciel przedmiotu. Trzecią grupę stanowiło troje chętnych, spośród rodziców ankietowanych uczniów. Tak więc próby nauczycieli i rodziców miały cechy prób celowych.

Opis uczniów uczestniczących w badaniach.

Spośród ogólnej liczby uczniów uczestniczących w badaniach ($N_u=500$), informację o rodzaju szkoły, do której uczęszczają, uzyskaliśmy od 495 osób. Na podstawie uzyskanych informacji (odpowiedzi na pytanie M1 tzw. „metryczki” załączonej do kwestionariusza badawczego dla uczniów – patrz: Załączniki), liczebności uczniów z poszczególnych typów szkół przedstawiały się w sposób następujący:

		N	%
rodzaj szkoły	szkoła podstawowa	124	25%
	gimnazjum	126	25%
	szkoła zawodowa	5	1%
	technikum	60	12%
	liceum profilowane	77	16%
	liceum ogólnokształcące	103	21%
RAZEM		495	100%

Poza podziałem na rodzaj szkół, innymi ważnymi cechami charakteryzującymi przebadaną przez nas grupę uczniów był ich wiek oraz płeć (odpowiedzi na pytanie M3 i M4 tzw. „metryczki”). Informacja o wieku ucznia pokrywa się w zdecydowanej większości z informacją o klasie, do której uczęszcza (pytanie M2 „metryczki”). I tak, wśród uczniów uczestniczących w badaniach znalazły się osoby w wieku od 10 do 19 lat. Byli to uczniowie dwóch ostatnich klasach każdego z typów szkół. W każdym typie szkoły przebadaliśmy około 500 uczniów w wyróżnionych kategoriach wiekowych.

		N	%
wiek ucznia	10	1	0%
	11	48	10%
	12	75	15%
	13	1	0%
	14	59	12%
	15	66	13%
	16	1	0%
	17	62	13%
	18	133	27%
19	44	9%	
RAZEM		490	100%

		N	%
klasa	1	1	0%
	2	123	25%
	3	208	43%
	4	29	6%
	5	47	10%
	6	77	16%
RAZEM		485	100%

Pod względem płci, charakterystyka uczniów uczestniczących w naszych badaniach przedstawia się następująco: informacje o płci otrzymałyśmy od 225 chłopców i od 267 dziewcząt, co stanowi odpowiednio 46 % i 54 % przebadanej grupy uczniów (patrz: pytanie M4 „metryczki kwestionariusza dla uczniów”).

Kolejne pytanie pozwalające charakteryzować badaną przez nas zbiorowość, dotyczyło siedziby szkoły. W badaniach przyjęłyśmy następujące kryteria: podział „siedziby szkoły” – duże miasta (tj. miasta powyżej 100 tys. mieszkańców), miasta do 100 tys. mieszkańców oraz wieś. Niemal połowa uczniów uczestniczących w naszych badaniach uczęszczała do szkół zlokalizowanych w miastach poniżej 100 tysięcy mieszkańców. Pozostali, niemal w równych proporcjach uczęszczali do szkół w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (20 % badanych uczniów) oraz do szkół wiejskich (29 % uczniów objętych badaniem). Uwzględniając deklaracje uczniów, rozkład odpowiedzi uwzględniający „siedzibę” szkoły przedstawiał się następująco:

		N	%
siedziba szkoły	Miasto powyżej 100 tys mieszkańców	101	20%
	Miasto poniżej 100 tys mieszkańców	250	51%
	Wieś	144	29%
RAZEM		495	100%

Opis nauczycieli uczestniczących w badaniach.

Ogółem, na pytania zawarte w kwestionariuszu badawczym odpowiedziało 60 nauczycieli. Przystępując do badań zakładaliśmy, iż w każdej szkole powinno zostać objętych badaniem minimum trzech nauczycieli, przy czym – z założenia powinni być to nauczyciele różnych przedmiotów. W zamieszczonej poniżej tabeli znajdują się informacje odnośnie typu szkół, z których pochodzili badani przez nas nauczyciele, natomiast w następnej tabeli zawarte są informacje dotyczące nauczanych przez nich przedmiotów.

		N	%
Rodzaj szkoły	szkoła podstawowa	15	25%
	gimnazjum	17	28%
	technikum	7	12%
	liceum profilowane	13	22%
	liceum ogólnokształcące	7	12%
	szk zaw, technikum, lic profilowane, lic ogólnokształcące	1	2%
RAZEM		60	100%

Analiza odpowiedzi nauczycieli dotyczących rodzaju szkół, w których nauczają potwierdza, że liczebności nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i liceów profilowanych są bardzo do siebie zbliżone – w każdym z nich w badaniach uczestniczyło nieco ponad 20% ankietowanych nauczycieli.

		N	%
RAZEM		60	100%
nauczany przedmiot	pedagog, psycholog, logopeda	19	32%
	język polski	10	17%
	matematyka	8	13%
	język obcy	6	10%
	wiedza o kulturze	4	7%
	WF	4	7%
	historia	3	5%
	biologia	3	5%
	kształcenie zintegrowane	3	5%
	geografia	2	3%
	WOS, prawo	2	3%
	przyroda	1	2%
	chemia	1	2%
wychowanie do życia w rodzinie	1	2%	

Na podstawie rozkładu odpowiedzi zilustrowanego w tabeli powyżej można stwierdzić, że wśród przebadanych przez nas nauczycieli dominowali nauczyciele języka polskiego – stanowili oni prawie 1/6 przebadanej zbiorowości. Duży odsetek stanowili także pedagodzy, psychologowie i logopedzi - 32% przebadanych nauczycieli. Ta swoista nadreprezentacja tej kategorii przebadanych pracowników placówek oświatowych wynika z przyjętych założeń badawczych. Organizując szkolenie dla koleżanek i kolegów realizujących badania w szkołach naszego województwa sugerowałyśmy, aby tam gdzie to możliwe, wśród przebadanych nauczycieli znalazły się osoby pełniące funkcje pedagoga lub psychologa szkolnego. Problematyka badań uzasadniała, naszym zdaniem, taką procedurę.

Na podstawie zgromadzonych informacji możemy stwierdzić, iż wśród przebadanych przez nas nauczycieli wyraźnie dominowały kobiety. Stanowiły one 92 % przebadanej zbiorowości. Interesująco przedstawiają się rozkłady odpowiedzi tej grupy respondentów na pytania dotyczące stażu pracy. O staż pracy pytałyśmy dwukrotnie. Po raz pierwszy – jako o staż pracy w oświacie, po raz drugi – jako o staż pracy w danej szkole tj. tej, w której przeprowadzano badania. Odpowiednie rozkłady odpowiedzi przedstawione zostały w tabelach poniżej.

		N	%
staż pracy w oświacie	1 - 6 lat	8	16%
	7 - 11 lat	9	18%
	12 - 20 lat	21	41%
	powyżej 20 lat	13	25%
RAZEM		51	100%

		N	%
staż pracy w tej szkole	1 - 6 lat	20	38%
	7 - 11 lat	8	15%
	12 - 20 lat	21	40%
	powyżej 20 lat	4	8%
RAZEM		53	100%

Z rozkładów odpowiedzi przedstawionych w powyższych tabelach wynika, że wśród badanych nauczycieli dominowali nauczyciele z długim stażem pracy w oświacie (powyżej 12 lat pracy) i stanowili łącznie około 66 % przebadanej zbiorowości. Analogiczny odsetek nauczycieli zadeklarował, iż ich staż pracy w placówce, w której przeprowadzaliśmy badania był dłuższy niż 12 lat.

Otrzymane rozkłady odpowiedzi pozwalają twierdzić, iż zdecydowana większość przebadanych przez nas nauczycieli posiadała duże doświadczenie zawodowe, wynikające z długiego stażu pracy w oświacie.

Kolejne rozkłady odpowiedzi charakteryzujące badaną przez nas zbiorowość nauczycieli dotyczą pełnionych przez nich funkcji wychowawcy, opiekuna samorządu i rzecznika praw ucznia. W przypadku osób deklarujących pełnienie funkcji opiekuna samorządu (16 % badanych) i rzecznika praw ucznia (14 % badanych) można przyjąć, że ich obecność w próbie przebadanych nauczycieli nie była przypadkowa, lecz wynikała ze specyfiki prowadzonych badań. Zakładaliśmy, że osoby pełniące takie funkcje posiadać będą większą wiedzę o praktyce związanej z przestrzeganiem praw uczniów w placówkach, w których pracują. Niezależnie od tego założenia, interesowało nas również określenie liczby osób posiadających wiedzę teoretyczną dotyczącą badanej problematyki. Realizacji tego celu służyło pytanie dotyczące uczestnictwa nauczycieli w formach doskonalenia zawodowego z zakresu przestrzegania praw ucznia (pytanie 49 – patrz: Załączniki). Uzyskany rozkład odpowiedzi na to pytanie prezentowany jest w tabeli:

Czy uczestniczył/a Pan/i w formach doskonalenia zawodowego z zakresu praw ucznia?	tak	19	32%
	nie	40	68%
RAZEM		59	100%

Jak wynika z otrzymanego rozkładu odpowiedzi na to pytanie, co trzeci przebadany przez nas nauczyciel uczestniczył w szkoleniach z zakresu praw ucznia. Można zatem oczekiwać, iż wiedza teoretyczna tej grupy nauczycieli na temat praw ucznia jest w jakiś sposób odmienna od wiedzy na ten temat pozostałych nauczycieli.

Tak jak w przypadku badanych uczniów, tak i w przypadku badanych nauczycieli, kolejne pytanie, za pomocą którego chcieliśmy scharakteryzować badaną zbiorowość dotyczyło siedziby szkoły. W podanej poniżej tabeli zawarte zostały rozkłady odpowiedzi nauczycieli, uwzględniające również informację o siedzibie szkoły, w której pracowali respondenci z tej grupy badanych.

		N	%
Siedziba szkoły	Miasto powyżej 100 tys mieszkańców	12	20%
	Miasto poniżej 100 tys mieszkańców	31	52%
	Wieś	17	28%
RAZEM		60	100%

I tak, jak w przypadku przebadanych uczniów, około połowa przebadanych nauczycieli pracuje w szkołach zlokalizowanych w miastach do 100 tysięcy mieszkańców.

Opis „rodziców uczniów” uczestniczących w badaniach.

Przygotowując procedury badawcze zakładałyśmy przebadanie rodziców tych uczniów, którzy sami uczestniczyli w badaniach. Z przyczyn technicznych zadanie to okazało się trudne do realizacji. W efekcie wśród przebadanych przez nas rodziców znaleźli się tacy, których dzieci odpowiadały na pytania adresowane do uczniów, jak i tacy których dzieci nie uczestniczyły w tych badaniach.

Ogółem, realizując badania, uzyskałyśmy informacje od 60 rodziców, których dzieci uczyły się w przebadanych przez nas szkołach. Zakładałyśmy przebadanie w każdej szkole minimum trzech rodziców i cel ten udało się zrealizować.

II. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

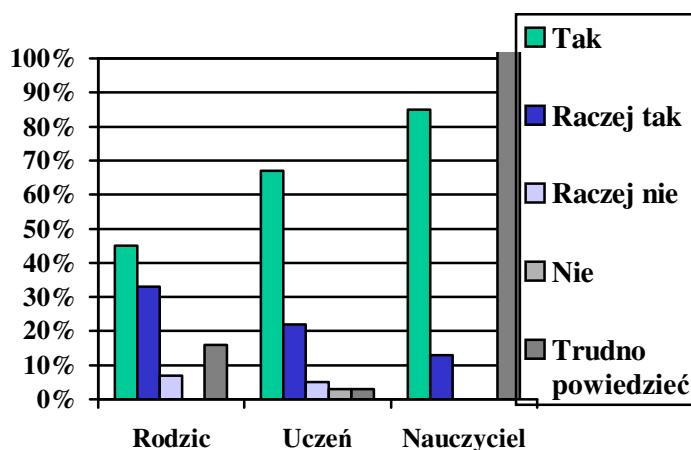
Analizę wyników badań rozpoczynamy od przedstawienia problemu znajomości i rozumienia praw ucznia wśród społeczności uczniowskiej. W dalszej części odniesiemy się do kwestii związku między prawami a obowiązkami uczniów. Trzeba zaznaczyć, iż oba te zagadnienia wynikły niejako „przy okazji” badanej problematyki. Nie było naszym celem testowanie wiedzy uczniów w odniesieniu do treści konkretnych zapisów prawnych, a jedynie określenie rozumienia i zakresu znajomości praw (i obowiązków). W dalszych częściach raportu zajmiemy się czterema prawami, wybranymi w trakcie przygotowywania projektu badań. Będą to w kolejności: prawo do informacji, prawo do wyrażania opinii, prawo do prywatności, prawo do wolności od poniżającego traktowania.

1. ZNAJOMOŚĆ, ROZUMIENIE I PRZESTRZEGANIE PRAW UCZNIWA

Wyniki badań przeprowadzonych w losowo wybranych szkołach województwa dolnośląskiego wskazują, że 89% (odpowiedzi „tak” i „raczej tak”) uczniów zetknęło się w szkole z pojęciem „prawa ucznia”. Fakt ten potwierdza 78% (odpowiedzi „tak” i „raczej tak”) badanych rodziców. Dla porównania, można stwierdzić, że 98 % nauczycieli deklaruje, że w szkołach, w których pracują mówi się o prawach ucznia. Wśród respondentów z tej grupy około 7 % udzieliło odpowiedzi przeczącej, zaś 16 % nie miało zdania w tej kwestii. Rozkład odpowiedzi rodziców pośrednio zdaje się potwierdzać hipotezę, że wielu z nich nie posiada wiedzy na temat funkcjonowania szkoły, w której uczą się ich dzieci. Odpowiedzi uczniów i nauczycieli zdają się świadczyć o tym, że problematyka praw ucznia jest obecna w szkole, co najmniej na poziomie znajomości samego pojęcia „praw ucznia”.

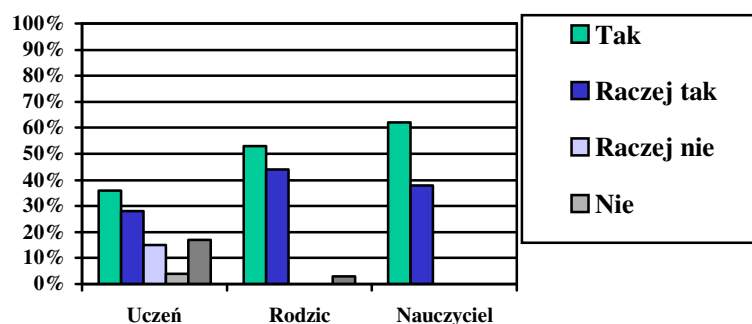
Pyt. 31 (R)/38 (N) Czy w szkole mówi się o prawach ucznia?

Pyt. 33 (U) Czy w szkole zetknąłeś się z pojęciem „Prawa ucznia”?

Jednakże zaledwie 36% uczniów deklaruje znajomość tych praw, 28% uważa, że „raczej zna”, 19% „nie zna” lub „raczej nie zna”, 17% nie ma zdania na ten temat. 53% rodziców zdecydowanie potwierdza wiedzę swoich dzieci na temat ich praw, 44% uważa, że „raczej tak”. 3% nie ustosunkowało się. Natomiast 62% nauczycieli odpowiedziało „tak”, 38% „raczej tak”. Nie było odpowiedzi przeczących.

Pyt. 34 (U) Czy znasz prawa ucznia?
Pyt. 32 (R) Czy Pani/Pana dziecko/uczniowie zna(ją) prawa ucznia?

Wśród uczniów, którzy przyznają się do znajomości praw, 49% to uczniowie ze szkół podstawowych i gimnazjów. Jest to odsetek wyższy niż w szkołach ponadgimnazjalnych, który wynosi 31%. Można by stąd wyprowadzić wniosek, iż uczniowie szkół podstawowych i gimnazjaliści mają w szkole częściej do czynienia z pojęciem praw, niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych. Wniosek ten wydaje się być nieuprawniony. Można bowiem przyjąć, iż młodszy uczniowie rzeczywiście częściej niż ich starsi koledzy mają do czynienia z samym pojęciem „praw ucznia”, lecz uczniowie liceów i innych szkół ponadgimnazjalnych posiadają większą na ten temat wiedzę, wyniesioną nie tylko ze szkoły, ale także z innych źródeł. Można również sądzić, że posiadają większą wiedzę na temat znaczenia, funkcjonowania, czy też ogólnie praktyk związanych z przestrzeganiem praw ucznia i człowieka.

Z danych procentowych wynika wyraźna różnica między zdaniem dzieci i młodzieży, a rodziców i nauczycieli w zakresie wiedzy uczniów o ich prawach. Analiza odpowiedzi wykazuje interesującą zależność pomiędzy odpowiedziami uczniów deklarującymi zetknięcie się w szkole z pojęciem praw ucznia, a ich faktyczną znajomością. Można zatem przyjąć, że wiedza, z którą spotykają się uczniowie w szkole jest powierzchowna i dotyczy bardziej pojęć związanych z prawami, niż ich przestrzeganiem.

Podobnie jak w przypadku uczniów, wiedza rodziców uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w omawianym zakresie jest większa, niż rodziców uczniów szkół ponadgimnazjalnych. 74% rodziców uznaje, że informacje o prawach ucznia w szkole jego

dziecka są wystarczające. W tym aspekcie należy uznać, że nie w pełni rozpowszechniane są informacje o prawach ucznia, bądź rodzice nie są zainteresowani tym zagadnieniem.

Ankietowani uczniowie uznali, że najlepiej znają swoje prawa w zakresie: uzyskania uzasadnienia otrzymywanych ocen (88%), tajemnicy na tematy prywatne (88%), wpływu na działalność Samorządu Uczniowskiego (80%), dostępu do Internetu (80%). Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych wykazali się lepszą znajomością prawa do opiniowania pracy nauczycieli (65%), niż uczniowie młodsi (49%).

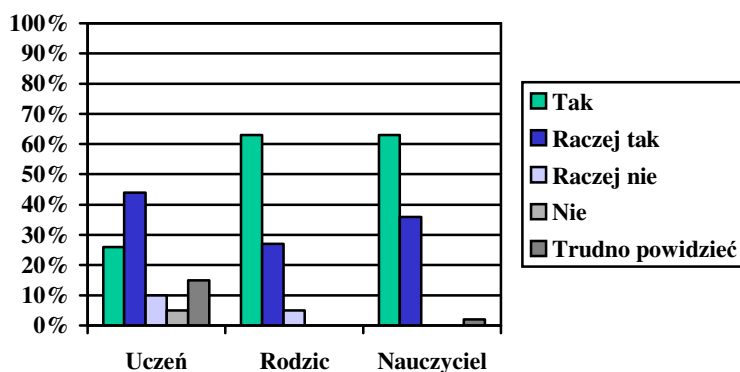
Nie wszyscy ankietowani prawidłowo rozumieją pojęcie praw ucznia, co dowodzi braku podejmowania przez niektórych nauczycieli tego tematu. I tak ok. 30% uważa, że ich prawem jest: jedzenie podczas lekcji, zapewnienie im palarni, wyposażenie szkoły w automat z napojami chłodzącymi, wpływ na oceny swoich kolegów z różnych przedmiotów.

Niepokojące są wyniki badań w zakresie znajomości praw uczniów wśród nauczycieli. 99% zadeklarowało, że uczeń ma prawo do uzasadnienia otrzymywanych ocen, tajemnicy na tematy prywatne - 98%, wpływu na działalność Samorządu Uczniowskiego - 98%, dostępu do Internetu - 73%. Jednocześnie za prawo ucznia, aż 26% nauczycieli uważa korzystanie z automatu z napojami, a 13% jako prawo wskazuje korzystanie z palarni.

Niewielu uczniów, bo 26% ankietowanych zdecydowanie potwierdza przestrzeganie ich praw w szkole. 44% uważa, że raczej są przestrzegane, 10%, że raczej nie przestrzega się ich praw, 5% zdecydowanie, że nie przestrzega się i 15% nie ma zdania na ten temat. Korzystniej na ten temat wypowiadają się rodzice i nauczyciele. 63% rodziców i 63% nauczycieli stwierdza, że prawa ucznia są przestrzegane, 27% rodziców i 36% nauczycieli, że „raczej są”, i odpowiednio 5% i 2% że „raczej nie”. Zdecydowanie negatywnych odpowiedzi nie było.

Pyt. 35 (U, R), 50 (N)

Czy uważasz (Pani/Pan uważa), że w szkole są przestrzegane prawa ucznia?

WNIOSKI:

1. Uczniowie i rodzice zetknęli się w szkole z pojęciem „praw ucznia”. Wiedza o prawach ucznia jest upowszechniana, jednakże ich znajomość jest niewystarczająca, co wymaga efektywniejszych działań edukacyjnych w tym zakresie.
2. Pozytywna opinia nauczycieli i rodziców na temat przestrzegania praw ucznia w szkole nie daje podstaw do stwierdzenia, że są one w szkołach respektowane. Wypowiedzi bowiem uczniów potwierdzają to tylko w niewielkim stopniu. Wymaga to zatem zwiększonego nadzoru pedagogicznego dyrektorów.
3. W związku z niepełną wiedzą nauczycieli na temat praw ucznia należy podjąć działania mające na celu doskonalenie rad pedagogicznych w tym zakresie.

2. PRZESTRZEGANIE PRAWA DO WOLNOŚCI OD PONIŻAJĄCEGO TRAKTOWANIA I KARANIA.

W tej części raportu zajmiemy się fundamentalnymi zagadnieniami dotyczącymi praw ucznia – wolności, równości, nietykalności i innych form naruszania godności jednostki.

O ile w przypadku niektórych praw, np. wyrażania opinii, możemy mieć wątpliwości, czy w każdej sytuacji i na każdy temat może być ona swobodnie wyrażana, o tyle w przypadku zagadnień poruszanych w tej części raportu, takich wątpliwości mieć nie można. Nie ma bowiem takich sytuacji, w której uczeń może być bity, poniżany lub wyśmiewany.

Wszelkie postawy i deklaracje wskazujące na dopuszczalność takich zachowań musimy uznać, za naruszenie podstawowych Praw Człowieka i standardów przyjętych nie tylko w polskim systemie edukacji.

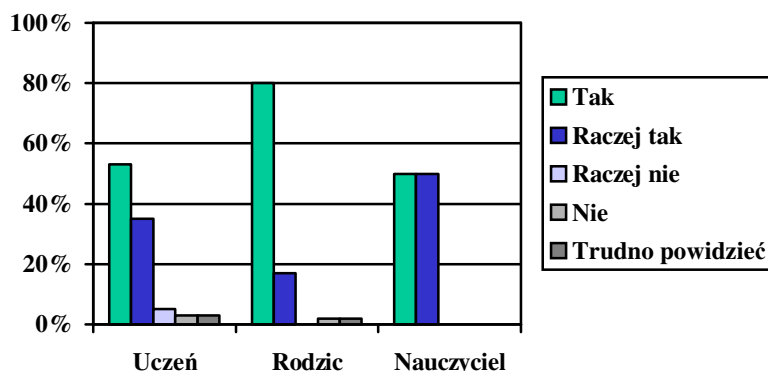
Trzem grupom respondentów uczestniczących w przeprowadzonych badaniach zadałyśmy niemal jednakowo brzmiące pytania dotyczące opinii na temat bezpieczeństwa w szkole, przypadków stosowania przemocy fizycznej na terenie szkoły, przypadków stosowania przemocy fizycznej w stosunku do konkretnych uczniów, przypadków stosowania przemocy psychicznej na terenie szkoły i w stosunku do poszczególnych uczniów. Dodatkowo nauczycieli i rodziców pytałyśmy o interwencje podejmowane w sprawach naruszenia praw ucznia w wymienionych sprawach, zaś uczniów o wiedzę dotyczącą postępowania w przypadku naruszenia ich praw.

Na podstawie uzyskanych od uczniów odpowiedzi, można stwierdzić, że poczucie bezpieczeństwa w szkole jest wśród nich wysokie. Świadczy o tym rozkład odpowiedzi, na pytanie: „Czy w swojej szkole czujesz się bezpiecznie?”. 88% badanych uczniów deklaruje poczucie bezpieczeństwa w szkole, 8% jest przeciwnego zdania i 3% nie potrafi odnieść się do pytania.

Wszyscy ankietowani nauczyciele i 97% rodziców uważa, że uczniowie czują się w szkole bezpiecznie.

Pyt. 3 (U, R, N)

Czy uczniowie czują się w szkole bezpiecznie?

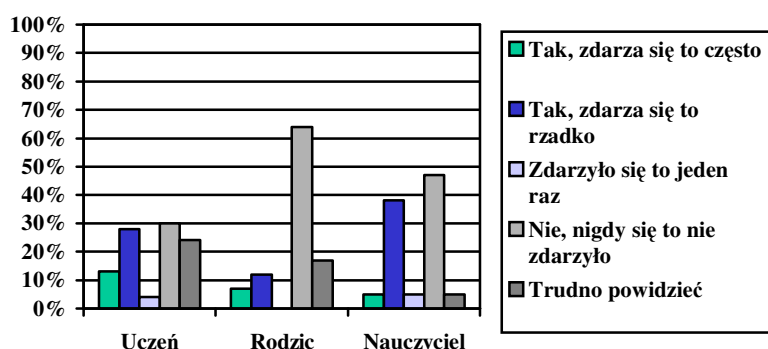

Jednakże w szkole zdarzają się akty przemocy fizycznej. W sumie 45% ankietowanych stwierdziło, że w stosunku do ich kolegów takie zdarzenia mają miejsce na terenie szkoły, 13% że mają miejsce bardzo często, 28%, że rzadko, 4% że jeden raz. Występowanie przemocy fizycznej bardzo często potwierdziło 22% uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz 3% ponadgimnazjalnych. Potwierdza to również 11% rodziców uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz 3% rodziców szkół ponadgimnazjalnych.

Można zatem przyjąć, że przemoc fizyczna zdecydowanie częściej występuje w szkołach podstawowych i gimnazjalnych.

Pyt. 4 (U, R, N)

Czy znasz (zna Pani/Pan) przypadki zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do któregoś z uczniów na terenie szkoły?

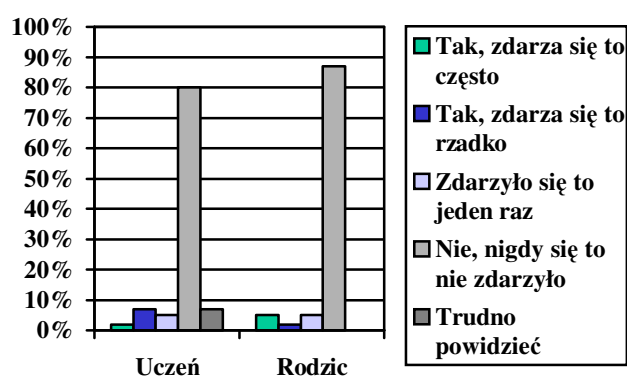
Na pytanie „Czy w ciągu ostatniego roku szkolnego Ty sam doświadczyłeś w szkole przemocy fizycznej (np. bicia, pociągania za ucho, poszturchiwania itp.)?” 80% uczniów stwierdza, że nigdy nie doświadczyli w szkole przemocy fizycznej, 14% ma takie

doświadczenia. 69% badanych uczniów uważa, że odpowiedzialnymi za przemoc fizyczną są uczniowie, 15%, że starsi koledzy i tyle samo, że nauczyciele.

O przemocy fizycznej rodzice dowiadują się najczęściej od swoich dzieci (88%) i nauczycieli (50%). Natomiast tylko 30% rodziców podejmuje w szkole interwencje, co może świadczyć o ich obawach przed konsekwencjami.

Pyt. 5 (U, R)

Czy w ciągu ostatniego roku doświadczyłeś (Pani/Pana dziecko doświadczyło) przemocy w szkole?

Obrażanie, wyśmianie i poniżanie ucznia przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły były tematem kolejnych pytań w ankietach do uczniów, rodziców i nauczycieli.

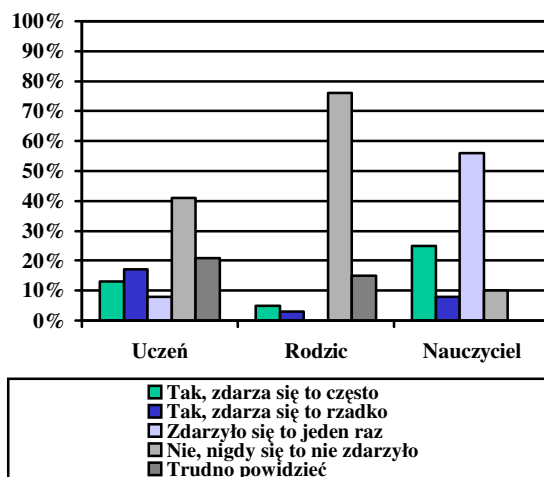
Średnio 38%, uczniów deklaruje, że zna przypadki, gdy uczniowie zostali w szkole obrażeni, poniżeni, wyśmiani przez nauczycieli lub innych pracowników szkoły. W szkołach podstawowych i gimnazjach 29%, a w szkołach ponagimnazjalnych, aż 47% uczniów potwierdziło znajomość takich sytuacji. Uczniowie wskazują na przypadki gdy nauczyciel wyśmiewał ucznia za jego odpowiedzi, za strój, obrażał niecenzuralnymi słowami, itp.

18% ankietowanych stwierdziło, że oni sami zostali w szkole obrażeni, poniżeni i wyśmiani, w tym 23% uczniów szkół ponadgimnazjalnych i 14% szkół podstawowych i gimnazjalnych. 5% ankietowanych rodziców stwierdza, że ich dziecko doświadczyło w szkole przemocy fizycznej i również 5%, że ich dziecko doświadczyło przemocy psychicznej. Natomiast fakt zastosowania przemocy fizycznej w stosunku do uczniów deklaruje 48% nauczycieli, a przemocy psychicznej 29%. Prawie ¼ nauczycieli nie potrafiła odnieść się do pytania dotyczącego poddawania uczniów przemocy psychicznej. Według 98% ankietowanych dzieci i młodzieży odpowiedzialnymi za przemoc psychiczną są nauczyciele. 2% wskazało pracowników szkoły. Są to dane niepokojące, a jednocześnie

zaskakujące, bowiem znacznie odbiegają od omówionych wyżej wyników. Niewątpliwie wymagają one głębszej analizy w placówkach.

Pyt. 6 (U, R), pyt. 5 (N)

Czy znasz (zna Pani/Pan) przypadki, gdy któryś z uczniów został w szkole obrażony, poniżony, wyśmiany przez nauczyciela lub innego pracownika szkoły?

Na podstawie analizy badań można stwierdzić, że przemoc psychiczna częściej ma miejsce w szkołach ponadgimnazjalnych, co może dowodzić większej świadomości uczniów tych szkół w zakresie rozumienia pojęcia przemocy psychicznej.

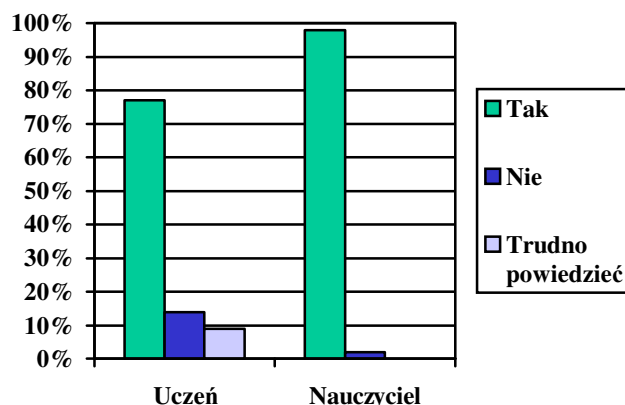
W tym miejscu należy zwrócić uwagę na zdarzającą się niekonsekwencję w odpowiedziach uczniów. Z jednej strony zdecydowana większość uważa (70%), że prawa ucznia są przestrzegane, po czym prawie połowa respondentów deklaruje występowanie przemocy fizycznej i psychicznej.

Niepokojące również wydają się odpowiedzi uczniów, którzy na pytanie „Kogo obawiasz się w swojej szkole?” odpowiedzieli następująco : nauczycieli - 32%, uczniów - 25%, starszych kolegów, przemocy fizycznej i psychicznej po 14%.

Negatywne zjawiska, o których mowa była wyżej wymagają zagwarantowania pomocy uczniom. Wyniki ankiet wskazują, że dzieci i młodzież w zdecydowanej większości wiedzą do kogo zwrócić się o tę pomoc w szkole. 56% deklaruje, że o pomoc lub radę zwróciliby się do pedagoga i psychologa szkolnego, 46%, że do dyrektora, 33% do wychowawcy, 14 % do szkolnego rzecznika praw ucznia, 5% do nauczyciela, 4% do rodziców. Zastanowienie budzi fakt, iż uczniowie częściej wskazują dyrektora, niż wychowawcę jako osobę, do której zwróciliby się o pomoc. W przypadku nauczycieli prawie wszyscy deklarują wiedzę o tym do kogo może się zwrócić uczeń o pomoc, 2% nie potrafiło odnieść się do pytania.

Pyt. 8 (U), pyt. 7 (N)

Czy wiesz (Pani/Pan wie) do kogo w szkole można zwrócić się o pomoc lub radę w przypadku niewłaściwego zachowania nauczyciela lub innego pracownika szkoły?

Wnioski:

1. W szkole występuje przemoc fizyczna i psychiczna, co jest zjawiskiem niepokojącym i wymaga zdecydowanych działań ze strony pedagogów i psychologów szkolnych oraz nauczycieli.
2. Dyrektorzy szkół w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego powinni zdiagnozować w swoich placówkach przestrzeganie wolności od poniżającego traktowania i karania przez nauczycieli.
3. Rodzice rzadko interweniują w związku z występującymi w szkole negatywnymi zjawiskami. Wymaga to ze strony szkoły budowania klimatu zaufania w relacjach szkoła - rodzic.

3. PRZESTRZEGANIE PRAWA DO PRYWATNOŚCI.

Prywatność jest jednym ze szczególnie ważnych praw człowieka. Prawo do prywatności dotyka kwestii bardzo delikatnej. Przekroczenie tej bariery jest dotkliwe i stwarza zagrożenie dla niezależności jednostki. Niszczy zaufanie, narusza więzi społeczne. Szkoła jest miejscem, w którym nauczyciele mogą mieć dostęp do wielu prywatnych informacji o uczniach. Dlatego przez zwykłe niedopatrzenie, bądź nieprzemyślane procedury mogą oni stosunkowo łatwo naruszyć granice prywatności uczniów.

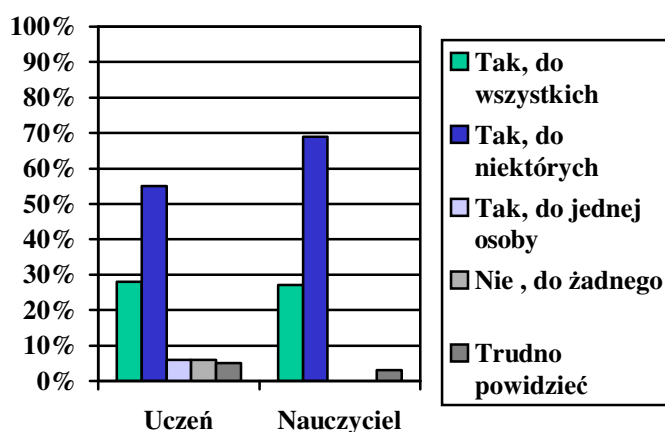
Zasadniczą kwestią ilustrującą ogólną sytuację w szkołach jest problem zaufania uczniów do nauczycieli. Poniższy wykres przedstawia odpowiedzi uczniów na pytanie, „Czy masz zaufanie do uczących Cię nauczycieli?” i nauczycieli „Czy Pani/a zdaniem uczniowie mają zaufanie do uczących ich nauczycieli?”.

Pyt. 9 (U)

Czy masz zaufanie do uczących Cię nauczycieli?

Pyt. 9 (N)

Czy zdaniem Pani/a uczniowie mają zaufanie do nauczycieli?

Jak widać opinia uczniów i nauczycieli na ten temat jest podobna. Większość jednych i drugich uważa, że takim zaufaniem obdarzani są tylko niektórzy nauczyciele. Mniej niż 1/3 ankietowanych z obu grup wskazała na zaufanie do wszystkich nauczycieli.

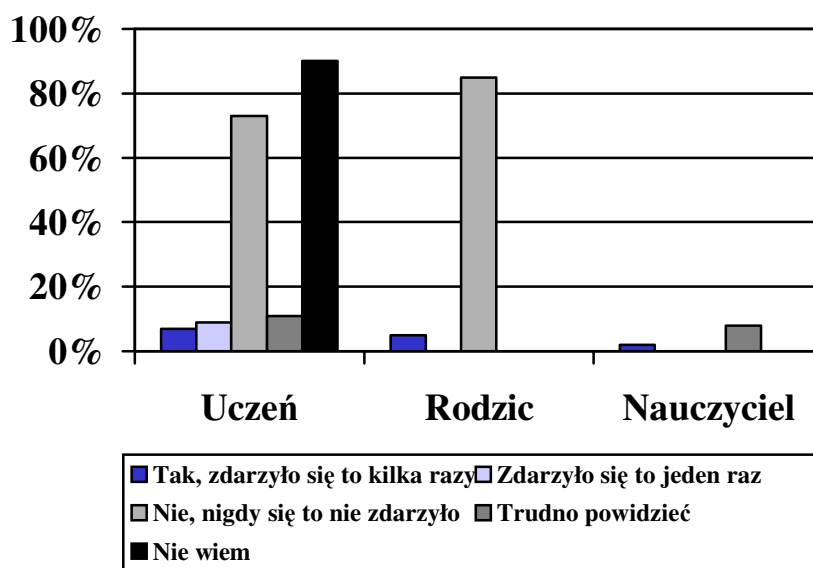
Porównując wyniki odpowiedzi uczniów szkół ponadgimnazjalnych oraz podstawowych i gimnazjalnych należy zauważyć, że w przypadku pierwszej grupy 16% ma zaufanie do wszystkich nauczycieli, 63% do niektórych, 7% do jednego nauczyciela, 9% nie ma zaufania do żadnego nauczyciela, gdzie odpowiednio w drugiej grupie wyniki kształtowały się następująco: 40%, 48%, 5%, 2%.

Zauważmy, że odsetek uczniów mających pełne zaufanie do wszystkich zmniejsza się wraz ze wzrostem szkolnych doświadczeń. Wzrasta przy tym, niewielki wprawdzie, odsetek tych uczniów, którzy nie ufają żadnemu nauczycielowi.

Można by zastanowić się jakie są przyczyny braku zaufania do nauczycieli. Jedną z nich mogą być zachowania nauczycieli naruszające prywatność uczniów. Jedno z pytań zadanych w trakcie badań dotyczyło ujawnienia przez nauczycieli lub pracowników szkoły informacji dotyczących ucznia, które nie powinny być ujawnione. 16% ankietowanych uczniów stwierdziło, że takie sytuacje miały miejsce. Natomiast 73% nie miało takiego doświadczenia. 5% rodziców uważa, że takie sytuacje zdarzają się często, a 85%, że nigdy nie było takiej sytuacji. Wśród rodziców, którzy zetknęli się z ujawnieniem prywatnych informacji o dziecku 38% podjęło interwencje. Rodziców zapytano także, czy znają przypadki ujawniania prywatnych informacji o innych uczniach. 4% odpowiedziało, że często, 4%, że rzadko (byli to rodzice uczniów szkół ponadgimnazjalnych) i 86%, że nigdy się to nie zdarzyło. W sprawie ujawnienia prywatnej korespondencji uczniów 5% rodziców uznało, że zdarza się to często, 93%, że nigdy się to nie zdarzyło.

Pyt. 10 (U,N)

Czy zdarzyło się, że któryś z nauczycieli lub pracowników ujawnił informacje dotyczące Ciebie/ucznia, które nie powinny być ujawnione?

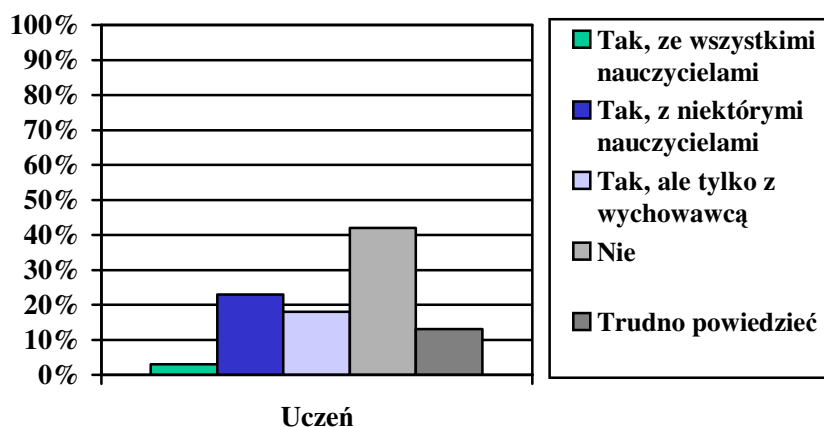

Wyniki przedstawione na powyższych wykresach dowodzą, że w województwie dolnośląskim prawo do nieujawniania informacji o uczniach jest w zdecydowanej większości przypadków respektowane.

Z badań wynika, iż niewielka część uczniów rozmawia z nauczycielami na tematy osobiste: 3% ze wszystkimi nauczycielami, 23% tylko z niektórymi, 18% z wychowawcą, 42% nie rozmawia z nikim.

Pyt. 16 (U)

Czy Ty i Twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na tematy osobiste?

Duży odsetek dzieci i młodzieży, którzy nie rozmawiają z nauczycielami o sprawach osobistych może potwierdzać wyżej wskazany brak zaufania uczniów do niektórych nauczycieli.

Uczniów zapytaliśmy również o inne aspekty ich prywatności, związane z codziennością ich życia szkolnego, a więc o to, czy mogą bez skrepowania korzystać z toalety, szatni, gabinetu lekarskiego, czy też porady psychologa i pedagoga szkolnego.

Pedagog w szkole winien być osobą największego zaufania. Tak dzieje się w większości dolnośląskich szkół. Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 85% ankietowanych. Podobnego zdania są rodzice. 90% uważa, że z porad pedagoga ich dzieci mogą korzystać bez skrepowania, natomiast 59% odpowiedziało twierdząco na to samo pytanie dotyczące psychologa. Sporadycznie zdarza się, że uczniowie nie mogą bez skrepowania korzystać z porady pedagoga. Takie sytuacje potwierdza 9% ankietowanych. 6% badanych uczniów nie ma zdania na ten temat.

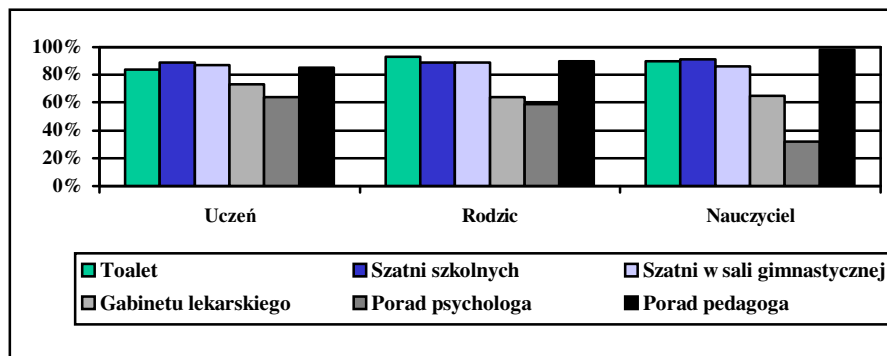
Zdecydowana większość rodziców przyznaje, że szkoła stwarza uczniom warunki do korzystania bez skrepowania z toalety – „tak” odpowiedziało 93%, ze szkolnych szatni – 89%, szatni w sali gimnastycznej – 89%. Niższy wynik odnotowano w przypadku gabinetu lekarskiego – 64%. Uwzględnić należy w tym wypadku sytuacje, gdzie nie ma w szkole takich gabinetów.

Nie zawsze uczniowie mogą bez skrępowania przebrać się na zajęcia wychowania fizycznego. 82% korzysta w tym celu z osobnych szatni dla dziewcząt i chłopców, przy czym gorsze warunki w tym zakresie mają uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów. 15% uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych przebiera się w łazience. W przypadku młodzieży szkół ponadgimnazjalnych odsetek ten stanowi 3%.

Pyt. 21 (U), pyt. 15 (R), pyt. 34 (N)

Czy możesz (Pani/Pana dziecko może) bez skrępowania korzystać z:

Dalej odniesiemy się do innego prawa ucznia, a mianowicie do prywatności. Do naruszania tego prawa może dochodzić w sytuacji ogłaszania wyników i ocen uczniów. To do uczniów i ich rodziców powinna należeć przecież decyzja o tym, czy upowszechniać informacje o postępach dziecka w nauce, bądź ich braku. Zadaliśmy więc badanym nauczycielom i rodzicom pytanie o sposób w jaki są przekazywane im i uczniom informacje o ocenach śródrocznych i końcoworocznych oraz o ocenach zachowania.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że powszechny sposób informowania rodziców o ocenach ich dzieci (zarówno przedmiotowych, jak i zachowania), to indywidualne rozmowy oraz przekazywanie danych na kartkach. Odpowiedzi rodziców i nauczycieli są w tej kwestii zbieżne – od około 60% do około 70% wskazało na ten sposób informowania. 46% nauczycieli przyznało się, że informują uczniów o ich ocenach śródrocznych i końcoworocznych na forum klasy. Jednak, biorąc pod uwagę i tak faktyczną wiedzę uczniów o osiągnięciach ich koleżanek i kolegów, nie należy traktować tego zjawiska jako drastyczne naruszenie prawa do prywatności. Bardziej jednak niepokoi fakt, że 20% nauczycieli informuje rodziców o ocenach ich dzieci na zebraniu przy wszystkich rodzicach.

Na koniec analizy zagadnienia prawa do prywatności pozostała kwestia sposobu zbierania i przechowywania przez nauczycieli danych o swoich uczniach.

We wszystkich typach szkół dane o uczniach zbierane są na wiele sposobów. Często jest to indywidualne rozmowy z rodzicami. Wskazało na ten sposób 65% nauczycieli. Niewiele mniejszy odsetek prowadzi rozmowy z dziećmi. Poza tym zdobywają informacje od innych nauczycieli (63%), od dyrektora szkoły (43%).

Dominującym sposobem przechowywania danych o uczniach jest przechowywanie ich przez samego nauczyciela (54%). Co piąty nauczyciel twierdzi, że wpisuje je do dziennika. 4% nie ma specjalnego sposobu zabezpieczania danych osobowych uczniów.

Wnioski:

1. Wiedza uczniów i rodziców o prawie ucznia do tajemnicy korespondencji jest duża. W nielicznych przypadkach prawo to nie jest respektowane w szkołach.
2. W niektórych dolnośląskich szkołach prywatne informacje o uczniach są ujawniane, co wymaga szczególnego nadzoru dyrektorów.
3. Niepokojący jest wynik badań dotyczący rozmów uczniów z nauczycielami na tematy osobiste. Fakt, że prawie połowa z nikim nie rozmawia dowodzi, że uczniowie nie mają pełnego zaufania do nauczycieli. Pozostawianie dzieci i młodzieży w samotności ze swoimi problemami, a także nieufność wobec szkoły mogą stanowić przyczynę zdarzających się samobójczych śmierci oraz sięgania przez dzieci i młodzież po środki odurzające.
4. Pedagodzy i psychologowie szkolni powinni podjąć efektywniejsze działania w zakresie budowania zaufania uczniów wobec szkoły.
5. Szkoły stwarzają dobre warunki do prywatności w zakresie korzystania z toalet, szatni szkolnych, sali gimnastycznej.
6. Nie wszystkie szkoły stwarzają odpowiednie warunki dla dzieci i młodzieży w zakresie przygotowania się do zajęć wychowania fizycznego. Biorąc pod uwagę zdarzający się, zwłaszcza w szkołach wiejskich, brak sal gimnastycznych można mniemać, że jest on przyczyną powyższego wyniku badań.

4. PRZESTRZEGANIE PRAWA DO INFORMACJI

Jednym z zasadniczych praw człowieka jest prawo do bycia informowanym o różnych przejawach życia społecznego, o ważnych wydarzeniach, o działaniach, które mogą wpływać na jego los. Poza obiektywnymi faktami, które mogą świadczyć o przestrzeganiu bądź naruszaniu praw człowieka, niezwykle ważne jego poczucie respektowania bądź łamania tych praw. Powszechne przekonanie o niedoinformowaniu może być jednym ze wskaźników pokazujących możliwe pole do łamania tego prawa. Prawo ucznia do informacji w niczym nie odbiega od ogólnie pojmowanego prawa człowieka do informacji. W kontekście naturalnej nierówności w parze „nauczyciel i uczeń”, w której, rzecz jasna, ten pierwszy ma więcej informacji, o przekroczenie granicy praw ucznia do informacji jest szczególnie łatwo.

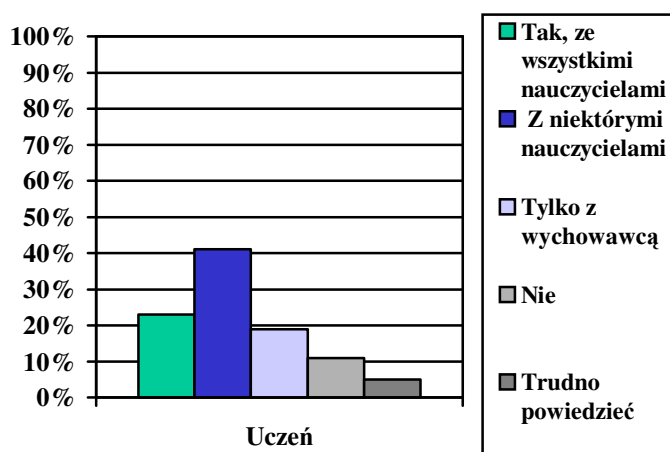
Nauczyciele mają obowiązek informowania uczniów na temat sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów.

Wyniki ankiet świadczą, iż zdarza się w szkole, że nauczyciele nie informują i nie rozmawiają na ten temat z uczniami.

Ogółem 11% ankietowanych uczniów stwierdza, że nauczyciele w ogóle nie rozmawiają z nimi o sposobie oceniania, co deklaruje 10% uczniów szkół podstawowych i gimnazjów, a w szkołach ponadgimnazjalnych 13%. 26% uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych zadeklarowało, że na ten temat rozmawiają z nimi wszyscy nauczyciele. Fakt ten potwierdziło tylko 21% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. 41% wszystkich ankietowanych uczniów rozmawia tylko z niektórymi nauczycielami o sposobach oceniania.

Pyt. 13 (U)

Czy Ty i Twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na temat sposobu oceniania w Waszej szkole?

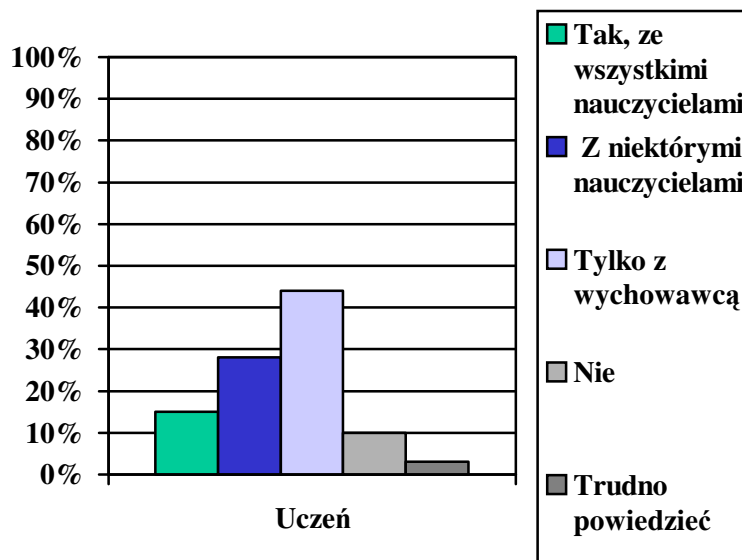

Podobnie wygląda sytuacja przy informowaniu uczniów o sposobach oceniania zachowania. 10% uczniów stwierdza, że nie rozmawiają z nauczycielami. 44% rozmawia o tym tylko

z wychowawcą. 9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych stwierdziło, że na temat sposobu oceniania zachowania rozmawiają ze wszystkimi nauczycielami, potwierdza to również 21% uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych.

Pyt. 14 (U)

Czy Ty i Twoi koledzy rozmawiacie z nauczycielami na temat oceny zachowania?

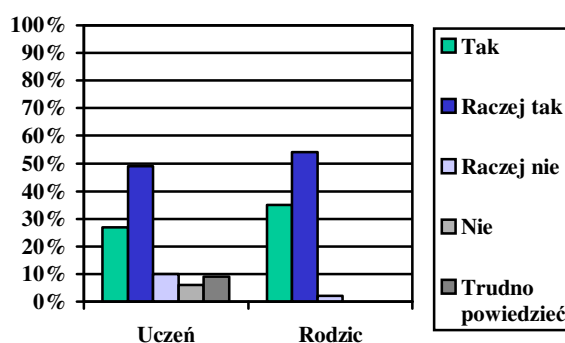

Uczniowie w 91% potwierdzają, że „mają” lub „raczej mają” swobodny dostęp do informacji o: sposobach oceniania przedmiotowego i zachowania. Również 91% deklaruje, że „zna” lub „raczej zna” kryteria oceniania przedmiotowego. Mają swobodny dostęp do informacji o wydarzeniach edukacyjnych (90%), czy wydarzeniach z życia szkoły (89%).

Wysoki odsetek deklarujących swobodny dostęp do informacji o sposobach oceniania idzie w parze ze stwierdzeniem większości ankietowanych (76%), że są sprawiedliwie oceniani.

Pyt. 27 (U), pyt. 24 (R)

Czy uważasz, że nauczyciele oceniają Ciebie sprawiedliwie?

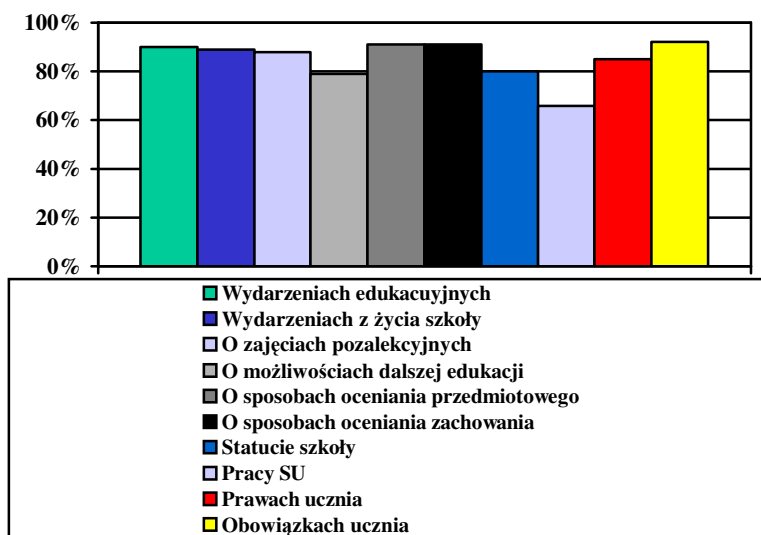

27% uczniów zdecydowanie potwierdza, że są oceniani sprawiedliwie przez nauczycieli, 49% uważa, że raczej tak, raczej nie 10% i zdecydowanie nie 5%. W szkołach ponadgimnazjalnych jest większy odsetek uczniów niezadowolonych z oceniania, ponieważ 8% stwierdza zdecydowanie, że są niesprawiedliwie oceniani i 12%, że raczej nie. Analiza wyników wyraźnie wskazuje zależność między poinformowaniem uczniów, a ich poczuciem sprawiedliwego wystawiania ocen i ich stosunkiem do realiów życia szkolnego. Być może niezadowoleni uczniowie z oceniania, to ci którzy nie zostali poinformowani o sposobach oceniania. Zbudowanie przez szkołę prawidłowego przepływu informacji szkoła-uczeń, szkoła-rodzic nie wymaga podejmowania żadnych nadzwyczajnych środków ze strony szkoły. Wystarczy dotrzeć do uczniów z informacją, której oczekują.

Uczniowie czują się nieco gorzej poinformowani o możliwościach swojej dalszej edukacji, o statucie szkoły i o pracach samorządu szkolnego. Na ogół bowiem odsetek niedoinformowanych nie przekraczał 10%. Natomiast co szósty uczeń twierdził, że nie ma swobodnego dostępu do informacji o możliwościach dalszej edukacji. Wyniki ankiet świadczą, iż zdarza się w szkole, że nauczyciele nie informują i nie rozmawiają na ten temat z uczniami. Niewielki odsetek (13%) nie posiada dostępu do informacji o statucie, zaś do informacji o pracach samorządu szkolnego brak informacji zadeklarował co trzeci uczeń. Można te odpowiedzi traktować jako niepokojący wskaźnik, ukazujący słabą kondycję i zbyt małe znaczenie samorządu szkolnego w szkołach. Ma to również wpływ na udział uczniów w pracach samorządu, gdzie tylko 30% potwierdza swoje zaangażowanie. Jeśli co szósty uczeń deklaruje, że nie jest należycie poinformowany o szkolnym statucie, to wiedza znacznej grupy uczniów o ich prawach i obowiązkach może być dziełem przypadku.

Pyt. 20 (U)

Czy w szkole masz swobodny dostęp do informacji o:

Badania dowiodły, iż w szkołach ponadgimnazjalnych, co najmniej 10% uczniów ma mniejszy dostęp do informacji, niż w szkołach podstawowych i gimnazjalnych. Zważywszy na wiek i doświadczenie tych pierwszych fakt ten wydaje się zaskakujący.

Być może jednak uczniowie ze szkół podstawowych, młodsi, o mniejszych potrzebach informacyjnych nie odczuwają niedostatków dostępu do informacji tak, jak ich bardziej wymagający starsi koledzy i koleżanki, a nauczyciele w szkołach ponadgimnazjalnych oczekują większego zainteresowania i samodzielności od uczniów. Dorośli (nauczyciele i rodzice) są przekonani o braku problemów w poinformowaniu uczniów we wszelkich kwestiach dotyczących szkoły. Rodzice w 91% potwierdzają, że swobodnie uzyskują informacje na tematy związane z życiem szkoły.

Nauczyciele niechętnie rozmawiają o sprawach dotyczących życia szkoły, tylko 3% dzieci i młodzieży stwierdza, że na ten temat mogą rozmawiać ze wszystkimi nauczycielami, a 18% ankietowanych w ogóle nie rozmawia z nauczycielami na te tematy.

Na temat życia szkolnego dzieci i młodzież rozmawiają z wychowawcami, co potwierdza 40% uczniów szkół podstawowych i gimnazjów i 27% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Wnioski:

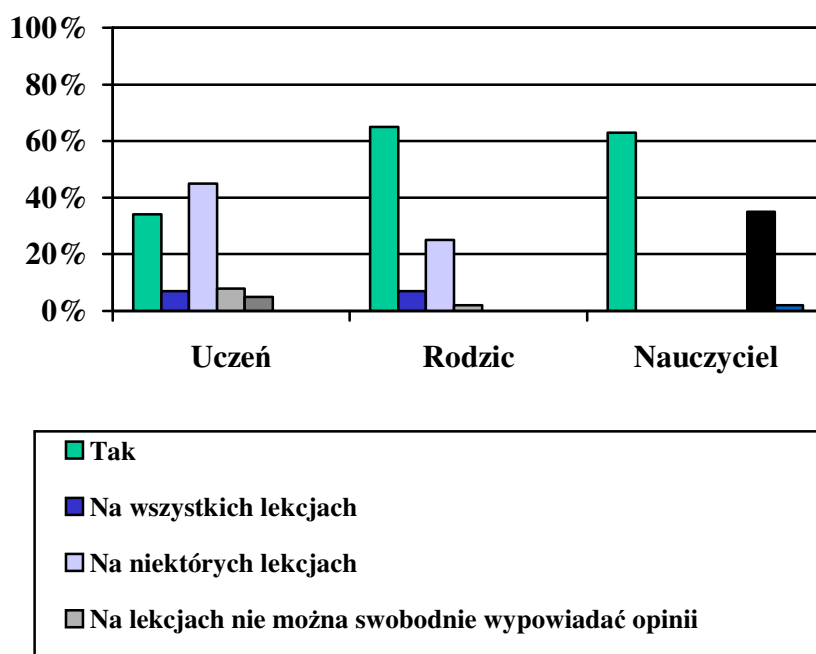
1. Nauczyciele powinni podejmować więcej działań w zakresie wspierania uczniów w zdobywaniu wiedzy i umiejętności, między innymi poprzez rzetelne przekazywanie informacji.
2. Należy zwrócić uwagę na budowanie odpowiednich relacji między uczniami i nauczycielami, które oparte będą na wzajemnym zaufaniu.

5. PRZESTRZEGANIE PRAWA DO WYRAŻANIA OPINII.

Kolejnym obszarem naszych badań było przestrzeganie prawa do wyrażania opinii. Wszystkie dzieci i młodzież objęci ankietowaniem zaledwie w 34% przyznają, że mogą swobodnie wypowiadać się w szkole, przy czym większą swobodę mają uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych – 42% ankietowanych, natomiast w szkołach ponadgimnazjalnych odsetek ten wyniósł 27%. 7% stwierdza, że mogą wypowiadać się swobodnie na wszystkich lekcjach, 45%, że na niektórych. Wśród nich 38% to uczniowie szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz 53% ponadgimnazjalnych. 8% uważa, że nie mogą na lekcjach wypowiadać swoich opinii, a 5%, że w ogóle w szkole nie mają takich możliwości.

Pyt. 17 (U), pyt. 16 (R0, pyt. 25 (N)

Czy w swojej szkole możesz (Pani/Pana dziecko/uczeń może) wypowiadać własne opinie?

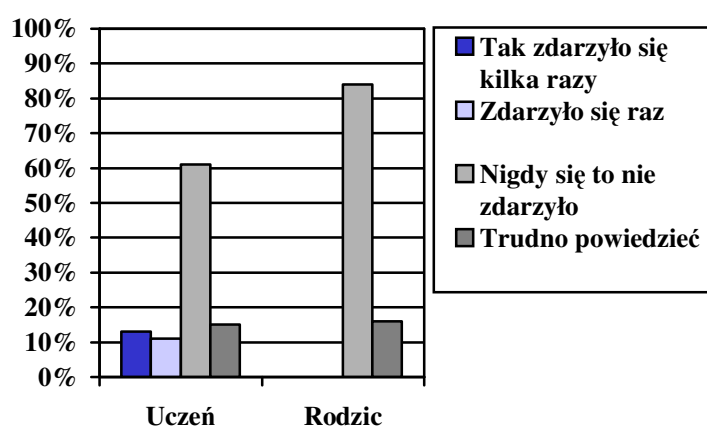
Nie w pełni satysfakcjonujące są także odpowiedzi rodziców. Średnio 65% potwierdza możliwość wyrażania własnych opinii przez ich dzieci: 67% rodziców ze szkół podstawowych i gimnazjalnych i 64% ponadgimnazjalnych. 7% jest zdania, że dzieciom i młodzieży stwarza się warunki do realizacji tego prawa na wszystkich lekcjach, 25%, że na niektórych. Jednocześnie nikt z ankietowanych rodziców szkół podstawowych

i gimnazjalnych nie uznał, iż na lekcjach nie można swobodnie wypowiadać własnych opinii. Natomiast potwierdziło taki fakt 4% rodziców uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

24% ankietowanych dzieci i młodzieży stwierdziło, że wypowiedziana przez nich opinia spowodowała obniżenie oceny z jakiegoś przedmiotu. Fakt, iż taka sytuacja nigdy nie miała miejsca potwierdziło ogółem 61% ankietowanych, przy czym nieco korzystniejszy wynik jest w szkołach pierwszego i drugiego etapu kształcenia – 63%, przy 60% w szkołach ponadgimnazjalnych.

Pyt. 18 (U), pyt. 17 (R)

Czy zdarzyło się, że wypowiedziana przez Ciebie (Pani/Pana dziecko) opinia spowodowała obniżenie oceny z jakiegoś przedmiotu?

Zdarza się także obniżanie ocen zachowania z omawianego wyżej powodu. Średnio 19% uczniów (17% - szkoły podstawowe i gimnazjalne, 20% ponadgimnazjalne) potwierdza takie sytuacje. 68% (odpowiednie 70% i 65%) przyznało, że takie zdarzenia nie miały miejsca.

Pyt. 19 (U), pyt. 18 (R)

Czy zdarzyło się, że wypowiedziana przez Ciebie (Pani/Pana dziecko) opinia spowodowała obniżenie oceny zachowania?

Jeśli chodzi o obniżenie ocen z przedmiotu spowodowane wyrażeniem przez ucznia własnej opinii 84% wszystkich rodziców (93% to rodzice młodszych dzieci i młodzieży i 76% młodzieży starszej) stwierdziło, że takich zdarzeń nie było. Pozostali nie potrafili odnieść się do pytania, co tym samym może potwierdzać, że wiedza tych rodziców o życiu szkolnym ich dzieci jest niewielka.

W przypadku obniżenia ocen zachowania wynik badań rodziców wskazał na 80% wypowiedzi zaprzeczających takim zdarzeniom, wśród których 86% to rodzice uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz 74% ponadgimnazjalnych. Pozostali rodzice wskazali na pojedyncze sytuacje tego typu.

Wnioski:

1. W wielu szkołach województwa, tylko część nauczycieli respektuje prawo ucznia do wyrażania własnych opinii. Prawo to częściej łamane jest w szkołach ponadgimnazjalnych.
2. Rzadziej zdarza się obniżanie ocen z przedmiotu i zachowania z powodu wyrażonej przez ucznia opinii. Niemniej prawie jedna czwarta uczniów takie fakty potwierdza, co dowodzi konieczności zwiększenia nadzoru w tym zakresie.

6. PRAWA A OBOWIĄZKI

Kluczową kwestią przy analizie problemu rozumienia praw ucznia jest świadomość ich odrębności i niezależności od obowiązków uczniowskich. Aby zbadać to zagadnienie, ankietowanym ze wszystkich grup zadałyśmy pytanie, w którym prosiłyśmy respondentów o ustosunkowanie się do trzech stwierdzeń. Dwa z nich uzależniały od siebie prawa i obowiązki, zaś jedno podkreślało niezależność tych pojęć.

Były to następujące twierdzenia:

- A** *Tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa.*
- B** *Jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw.*
- C** *Przestrzeganie praw ucznia nie może zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych.*

Badani odnosili się do tych twierdzeń na 7-punktowej skali, od 1- zupełnie się nie zgadzam do 7 – w pełni się zgadzam.

Uczniowie

Pytanie 36

W jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi twierdzeniami?

twierdzenie	Średnia	Liczba respondentów
Tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa	3,5	N=249
Jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw	3,5	N=249
Przestrzeganie praw ucznia nie może zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych	4,7	N=247

Rodzice

Pytanie 30

W jakim stopniu zgadza się Pan/i się z poniższymi twierdzeniami?

twierdzenie	Średnia	Liczba respondentów
Tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa	3,4	N=59
Jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw	3,2	N=59
Przestrzeganie praw ucznia nie może zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych	5,1	N=58

skala 1 - 7 (1-zupełnie się nie zgadzam, 7-w pełni się zgadzam)

Nauczyciele

Pytanie 39 W jakim stopniu zgadza się Pan(i) z poniższymi twierdzeniami?

twierdzenie	Średnia	Liczba respondentów
Tylko uczeń, który wywiązuje się ze wszystkich obowiązków szkolnych powinien mieć wszystkie prawa	2.2	N=60
Jeśli uczeń nie wywiązuje się z części obowiązków szkolnych, to nie powinien mieć wszystkich praw	2.0	N=59
Przestrzeganie praw ucznia nie może zależeć od wywiązywania się przez niego z obowiązków szkolnych	5.4	N=58

skala 1 - 7 (1-zupełnie się nie zgadzam, 7-w pełni się zgadzam)

Okazało się, że we wszystkich grupach badani skłaniaли się raczej do sprzeciwu wobec pierwszych dwu twierdzeń i zgody z trzecim. Jednakże należy pamiętać, że dwa pierwsze zdania są po prostu nieprawdziwe, a trzecie odpowiada prawdzie. Usytuowanie we wszystkich grupach odpowiedzi w okolicy środka skali wskazuje na niejasne stanowisko wobec kwestii, których zrozumienie jest kluczowe dla praktyki związanej z przestrzeganiem

praw człowieka w szkole, w szczególności praw ucznia. Może to oznaczać niemałe pole do naruszania praw ucznia.

Na uwagę zasługuje powszechne deklarowanie wśród uczniów przekonania, że znają swoje obowiązki szkolne, do czego przyznaje się 86% uczniów, a 72% rodziców potwierdza znajomości obowiązków szkolnych swojego dziecka, ale nie wszyscy wiedzą w jakich dokumentach można znaleźć odnośne zapisy.

Znajomość dokumentów określających obowiązki ucznia zdecydowanie potwierdza 29% dzieci i młodzieży oraz 69% rodziców, raczej zna 17% uczniów i 22% rodziców. Nauczyciele nie mają świadomości, że niemal co drugi uczeń nie wie, gdzie szukać informacji o swoich obowiązkach szkolnych. Dotyczy to wszystkich typów szkół.

Podobnie kształtują się wyniki na temat wiedzy o konsekwencjach niewywiązywania się z obowiązków szkolnych przez uczniów. Wszyscy nauczyciele twierdzą, że uczniowie znają konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych podczas, gdy do znajomości konsekwencji przyznaje się co drugi uczeń (55%). Rodzice, podobnie jak poprzednio, powszechnie deklarują przekonanie o swojej wiedzy w tej kwestii (84%).

Dla kompletności opisu problemu przestrzegania obowiązków szkolnych należy odpowiedzieć na pytanie o to, co rozumieją uczniowie pod pojęciem obowiązków szkolny.

Poniższa tabelka przedstawia najczęściej wymieniane przez uczniów obowiązki szkolne.

	N	%
systematyczna nauka	163	45%
chodzenie do szkoły	118	33%
kultura osobista	68	19%
punktualność	40	11%
zmiana obuwia	32	9%
wykonywanie poleceń	24	7%
troska o mienie szkoły	22	6%
noszenie identyfikatora	21	6%
nie palenie	18	5%
właściwe zachowanie na lekcji	18	5%
wszystkie	18	5%
troska o dobre imię szkoły	18	5%
szacunek dla nauczycieli	17	5%
utrzymanie porządku	15	4%
odpowiedni strój / higiena osobista	15	4%
przestrzeganie regulaminu szkoły	14	4%
szacunek dla kolegów	9	3%
udział w życiu szkoły	8	2%

noszenie podręczników i przyborów	6	2%
usprawiedliwianie	5	1%
inne	3	1%
reprezentowanie szkoły	3	1%
udział w konkursach	2	1%
bezpieczne zachowanie na terenie szkoły	2	1%
pomoc innym	2	1%
kartkówki i sprawdziany	2	1%
udział w zajęciach pozalekcyjnych	1	0%

Powyższe wskazania uczniów świadczą o rozumieniu przez nich obowiązków szkolnych. Do podstawowych zaliczyli systematyczną naukę i uczęszczanie do szkoły.

Warto zwrócić uwagę na rzadkie wskazywanie na posłuszeństwo, szacunek wobec nauczycieli, czy też przestrzeganie regulaminu (statutu), który jest przecież głównym źródłem informacji o zasadach funkcjonowania społeczności szkolnej.

Warto w tym kontekście przypomnieć, że jednym z najczęściej wymienianych praw ucznia było właśnie prawo do nauki. To nakładanie się w świadomości uczniów prawa do nauki i obowiązku nauki może oznaczać jasne zdefiniowanie celu pobytu uczniów w szkole, nie traktowanej jako miejsce miłego spędzenia czasu, lecz jako sposobu zdobywania wiedzy.

Najczęściej wskazywanymi przez uczniów źródłami pozyskiwania informacji o ich obowiązkach są: statut szkoły, regulamin szkoły, prawa i obowiązki. Fakt wymienienia praw i obowiązków w tym kontekście, potwierdza brak wiedzy uczniów o tym, gdzie mogą znaleźć informację o swoich prawach i obowiązkach.

Pyt. 31a - W jakich dokumentach można znaleźć zapisy dotyczące obowiązków szkolnych?

	N	%
statut szkoły	138	66%
regulamin szkoły	31	15%
prawa i obowiązki ucznia	23	11%
prawa ucznia	16	8%
wso / pso	13	6%
wywieszone w szkole	13	6%
inne	9	4%
w dzienniku	4	2%
Konstytucja RP	2	1%

deklaracja praw dziecka (dokumenty „międzynarodowe”)	2	1%
u dyrektora / w sekretariacie	1	0%
dzienniczek	1	0%

Wyniki badań uprawniają nas do sformułowania hipotezy, że uczniowie czerpią wiedzę o swoich obowiązkach raczej z osobistych doświadczeń i nieformalnych kanałów informacyjnych, niż z dokumentów.

Za jedno z najważniejszych konsekwencji niewywiązywania się z obowiązków szkolnych uczniowie uznawali skreślenie z listy uczniów.

Ilustruje tę obserwację poniższa tabela.

Pytanie 32a Jakie są konsekwencje niewywiązywania się z obowiązków szkolnych?

	N	%
zła ocena zachowania	96	40%
wyrzucenie /skreślenie/przeniesienie	87	36%
nagany/uwagi	80	33%
zawieszenie	28	12%
złe oceny z przedmiotu	27	11%
inne	20	8%
kontakt z rodzicami	20	8%
brak promocji	20	8%
rozmowa z dyrektorem	18	7%
sprzątanie szkoły	11	5%
przeniesienie do innej klasy	7	3%
ujemna punktacja	5	2%
inne kary	4	2%
kara finansowa	2	1%
publiczna nagana	1	0%

Skreślenie z listy uczniów wskazywali w większości uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, gdyż prawo oświatowe nie przewiduje tego rodzaju kary w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Zasadnicze pytanie – w jaki sposób najefektywniej wspomóc uczniów w zdobywaniu wiedzy i umiejętności, które pozwolą im lepiej wypełniać swoje obowiązki i chronić prawa – pozostaje częściowo nadal otwarte. Z pewnością, nie wystarcza sama obecność dokumentów

w szkole. Jest to zapewne skuteczny środek w informowaniu dorosłych (rodziców i nauczycieli). Nauczyciele mają przekonanie o wiedzy uczniów na temat obowiązków szkolnych oraz o źródłach tej wiedzy w dokumentach. Oznacza to niewątpliwe wyzwanie dla wychowawców, którzy muszą znaleźć sposób na przekazywanie uczniom wiedzy o prawach i obowiązkach drogami innymi niż te, które, jak się wydaje, błędnie uznawali za wystarczające.

Wnioski:

1. Szkoła powinna w większym zakresie prowadzić edukację dotyczącą praw człowieka, dziecka oraz ucznia, którą powinni być objęci nie tylko uczniowie, ale również nauczyciele i rodzice.
2. Brak wiedzy uczniów o źródłach informacji na temat ich obowiązków winno skłonić nauczycieli do poszukiwania skutecznych sposobów przekazywania tej wiedzy.

III. POSUMOWANIE

Analiza materiału badawczego pokazuje, że szkoły które badałyśmy dzielą się na dwa odległe od siebie światy – świat uczniów i świat nauczycieli. Gdzieś na obrzeżach szkoły pozostaje świat rodziców, pozornie tylko związany ze światem swoich dzieci – uczniów uczestniczących w badaniach. Pokazuje też generalnie słaby poziom komunikacji pomiędzy dorosłymi i uczniami. Jednakże wyniki nie skłaniają do alarmujących wniosków na temat łamania praw ucznia w szkołach województwa dolnośląskiego.

Zauważa się różnice w charakterze udzielanych odpowiedzi uczniów i dorosłych w wielu wyróżnionych obszarach badawczych. Co prawda nauczyciele deklarują ważność problematyki praw ucznia i część z nich dostrzega problem naruszania ich, to w wielu aspektach idealizują obraz szkoły.

Rodzice uczniów – mówią raczej o szkole swoich wyobrażeń, niż o szkołach swoich dzieci. Ich wypowiedzi nie wykazują wiele związku z odpowiedziami przebadanych uczniów. Można zatem powiedzieć, że ich wiedza na temat nie tylko szkoły, ale i problemów własnych dzieci jest znikoma. Dotyczy to nie tylko znajomości poszczególnych praw przysługujących uczniom, ale także faktycznych zjawisk mających miejsce w szkołach, do których uczęszczają ich dzieci.

Różnica między odpowiedziami nauczycieli i rodziców, a odpowiedziami udzielonymi przez uczniów wskazuje na dystans jaki dzieli świat dorosłych oraz świat dzieci i młodzieży. Z wypowiedzi młodych uczestników ankietowania wynika, że każde z wyróżnionych w badaniach praw, w mniejszym lub większym stopniu, nie jest przestrzegane.

Nauczyciele i rodzice deklarują, iż kwestie związane z przestrzeganiem praw ucznia w szkole są dla nich ważne. Uczniowie nieznacznie rzadziej niż ich rodzice i nauczyciele, wskazują na ważność problematyki przeprowadzonych badań, rzadziej też udzielają jednoznacznie twierdzących odpowiedzi na to pytanie. Można spodziewać się, że problematyka ma dla uczniów przede wszystkim wymiar praktyczny, a przestrzeganie praw im przynależnych nie jest wyłącznie kwestią stanu ich świadomości, lecz operacjonalizacji tych praw w każdym dniu ich pobytu w szkole. Deklaracje uczniów mówiące o nieprzestrzeganiu ich praw w szkole uznajemy za sygnał poddający w wątpliwość optymistyczne deklaracje rodziców i nauczycieli.

Należy także wspomnieć, że wypowiedzi uczniów wskazują, iż ich oczekiwania wobec szkoły koncentrują się przede wszystkim wokół szeroko rozumianej modernizacji tej instytucji. Świadczą o tym wypowiedzi mówiące o unowocześnieniu infrastruktury szkoły, lepszym jej wyposażeniu, dbałości o estetykę. Oczywiście nie bez znaczenia są też dla nich takie zagadnienia jak: przestrzeganie praw i obowiązków, dyscyplina, zmiana relacji międzyludzkich, organizacja zajęć pozalekcyjnych. Widzą również potrzebę zmiany funkcjonowania Samorządu Uczniowskiego, który według nich zajmuje się przede wszystkim organizacją imprez szkolnych, a mało problemami uczniów.

Podsumowując rozważania o prawach ucznia należy zaakcentować niepokojąco niski poziom wiedzy o nich nauczycieli. Nauka o prawach ucznia jest jednym z integralnych elementów nauki o prawach człowieka i przygotowania do dojrzałego życia w społeczeństwie. Podobnie jak nauczyciel nie może sobie pozwolić na niekompetencję z przedmiotu, którego naucza, tak nie może posiadać luk w wiedzy o prawach człowieka. Szkoła bowiem jest nie tylko miejscem, gdzie uczniowie mają zdobywać wiedzę merytoryczną z poszczególnych przedmiotów, lecz także o tym jak radzić sobie w rzeczywistości państwa prawnego i jak z dokumentów czerpać wiedzę o prawie. Szkoła nie może być w tej kwestii bierna.

Na zakończenie należy stwierdzić, że niezależnie od problemów i niedociągnięć jakie zdarzają się w szkole uczniowie ją lubią. Potwierdziło to 84% uczniów. Przeciwnego zdania było 8% badanych. Jeszcze wyżej, bo 98%, oceniają tę kwestie rodzice. Sympatia do szkoły powoduje, że dzieci i młodzież czują się w swoich szkołach bezpiecznie o czym była mowa wcześniej.

Przeanalizowany materiał badawczy pozwolił na skonstruowanie wniosków odnoszących się do wszystkich obszarów, które były celem niniejszego przedsięwzięcia i które powinny stanowić podstawę do podjęcia stosownych działań w szkołach województwa dolnośląskiego. Mamy nadzieję, że zachęcą również dyrektorów i nauczycieli do przeprowadzenia podobnych badań w swoich placówkach:

1. Wiedza o prawach i obowiązkach jest w szkołach upowszechniana, jednakże ich znajomość jest niewystarczająca zarówno wśród młodzieży, rodziców jak i nauczycieli, co wymaga efektywniejszych działań edukacyjnych w tym zakresie.
2. Pozytywna opinia nauczycieli i rodziców na temat przestrzegania praw ucznia w szkole nie daje podstaw do stwierdzenia, że są one w szkołach respektowane.

Występująca w szkole przemoc fizyczna i psychiczna nawet w niewielkim stopniu jest zjawiskiem niepokojącym. Wymaga to zdecydowanych działań ze strony pedagogów, psychologów szkolnych, nauczycieli oraz zwiększonego nadzoru pedagogicznego dyrektorów placówek i Kuratorium Oświaty.

3. Brak interwencji ze strony rodziców, w związku z występującymi w szkole negatywnymi zjawiskami, wskazuje na konieczność budowania przez szkołę klimatu zaufania w relacjach szkoła - rodzic.
4. Badania wykazały, że uczniowie nie mają pełnego zaufania do nauczycieli, gdyż połowa z nich nie rozmawia z nimi o swoich problemach. Pozostawanie dzieci i młodzieży w samotności ze swoimi problemami, nieufność wobec szkoły mogą stanowić przyczynę zdarzających się samobójczych śmierci oraz sięgania przez dzieci i młodzież po środki odurzające. Zatem, pedagodzy i psycholodzy szkolni powinni podjąć efektywniejsze działania w zakresie budowania zaufania uczniów wobec szkoły.

Polska szkoła XXI wieku powinna być samorządna, praworządna, oparta na szacunku, partnerstwie i wysokich kompetencjach kadry pedagogicznej.